

(204), Kazalo osobnih imena (205 – 209) te Kazalo toponima, zemalja, naroda i zemljopisnih pojmova (210 – 215), Bibliografija (str. 216 – 219) i napomene prevoditelja na 220. str. Kazala su sastavili dr. Nenad Moačanin i prof. Damir Karbić. Knjiga je opremljena i ilustracijama.

U zaključku ovoga prikaza može se reći da je djelo posve ispunilo zadaće koje je autor, kako čitamo u Predgovoru, pred sebe postavio – da ova knjiga posluži kao prvi uvod islamistima pred usavršavanjem i kao opća orijentacija neorijentalistima, te da bude na raspolaganju kao priručnik za brzo snalaženje.

Tatjana Paić-Vukić

TRPIMIR MACAN, POVIJEST HRVATSKOGA NARODA, Zagreb 1992, str. 504

1.

U povodu 150. obljetnice Matice hrvatske objelodanjena je knjiga Trpimira Macana *Povijest hrvatskoga naroda*. Pisac je nastojao što "potpunije opisati društveni razvoj, ideološke struje, stranački život i proširiti kulturološki prikaz" kako je otisnuto na prvoj nepaginiranoj stranici teksta ove knjige. Sadržaj pak raspoređen je u pet cjelina: *Ulazak u povijest* (str. 9 – 74), *Vrijeme podvojenosti i različnosti* (str. 75 – 186), *Mora opstanka i obnove rasute baštine* (str. 187 – 264), *Ideološka poluzišta i državnopravna borbu* (str. 265 – 376), *Svjetske kataklizme i mali narodi* (str. 377 – 470), zatim slijedi popis literature (str. 471 – 476), indeks osoba (str. 478 – 496), popis zemljovida (str. 497) i popis ilustracija u boji (str. 498). Treba pripomenuti da su zemljovidi većinom u bojama (ukupno 16) priloženi uz odgovarajući tekst, dok su umjetničke reprodukcije uklopljene u knjigu između str. 16 i 17, zatim 128 – 129, 296 – 297 i 432 – 433. Šteta je što kod *popisa slika* u boji (str. 498 – 499) nisu označena mjesta (stranice) gdje se nalaze u knjizi. U kazalu na kraju knjige, nakon svake veće cjeline zabilježeno je i označeno da se *Izvori* nalaze na str. 63, 161, 240 – 241, 255, 280, 288 – 289, 325 i 433. Jamačno bi prikladno bilo odjel objelodanjenih izvora označiti naslovom (makar i podnaslovom), jer slijede neposredno nakon povijesnog teksta; razlika je samo u vrsti slova kojima su složeni. Poglavitno bi to bilo svrhovito nakon piščeva tumačenja: "Izvori su izabrani prema raspoloživu opsegu i značaju (značenju, A. S.) knjige da posluže kao stanovita mala povijesna čitanka izravnih obavijesti" (str. 63).

2.

Trpimir Macan rodom je iz Dubrovnika (1935), i poznat je zagrebačkom kulturnom općinstvu kao suradnik Instituta za historiju radničkog pokreta u Zagrebu (ravatelj Franjo Tuđman), zatim (od 1965) u Leksikografskom zavodu, gdje je danas glavni urednik *Hrvatskog biografskog leksikona*. Sveučilišni studij započeo je u Zagrebu, a diplomirao je u Sarajevu (1959); doktorirao je pak u Zagrebu (1971). Objelodanjena su mu dosada djela: *Povijest hrvatskoga naroda* (Zagreb, 1970), *Život i rad Mike Klaića* (Zagreb, 1980), *Iz povijesti Donjeg Poneretvlja* (Zagreb, 1971, 1990), *Susreti s hrvatskom Klio* (Zagreb, 1991). Iz proslova svojoj knjizi (o kojoj se raspravlja u ovom članku) pisac priopćuje čitatelju da je posao "uz podulje stanke, uglavnom završio u prvoj polovici 1980-ih, a poslije sam povremeno unosio novije bitne rezultate povijesne znanosti,

sastavio popis literature, indeks osoba i priručnu čitanku izvora". Trpimir Macan nadalje priznaje da su na njegov tekst "utjecali starije povijesne znanosti, stupanj istraženosti pojedinih razdoblja, zbivanja, pojava ili ljudi, moja upućenost i sposobnost te vrijeme koje uvijek obilježuje povjesničar rad". Pišćeve pripomene čitatelju treba doista imati na umu dok se listaju stranice *Povijesti hrvatskoga naroda*.

3.1.

Treba se složiti (i biti uvjeren) da je potreban "popularan pregled hrvatske povijesti". Tu misao ističe T. Macan na početku svoje knjige. No iz takve su spoznaje i uvjerenja nastale knjige naše povijesti i prije ove knjige: pisci su bili povjesničari Stjepan Antoljak, Miho Barada, Antun Dabinović, Stjepan Gunjača, Mirjana Gross, Josip Horvat, Rudolf Horvat, Lovro Katić, Nada Klaić, Vjekoslav Klaić, Dominik Mandić, Grga Novak, Franjo Rački, Jaroslav Šidak, Ferdo Šišić i dr. Spomen pisaca koji su dosada napisali (ili željeli napisati) cjelovitu hrvatsku povijest, sintezu naše povijesti nameće misao o usporedbi knjige T. Macana s dosadašnjim "pregledima povijesti" i povijestima u nas. Slikovno raskošnije knjige cjelovite povijesti hrvatskoga naroda od ove T. Macana nema (o tome je bilo već spomena u proslavnim rečenicama ovog članka), premda ima raskošnih monografija pojedinih gradova (Dubrovnik, Zagreb, Split, Varaždin i dr.), crkvenih redova (pavlina, franjevac, isusovaca) i pojedinih povijesnih i kulturnih događaja (urota zrinско-frankopanska, Hrvatski narodni preporod, Trsatsko svetište i dr.). Čitatelji (i znanstvenici) koji su imali u rukama knjige drugih pisaca knjiga naše povijesti možda će i nehotično uspoređivati izgled, sadržaj i opremljenost ovog Macanova djela s kojom knjigom već spomenutih povjesničara. Jamačno bi Šišićeva knjiga bila najprikladnija za takav posao (sadržajna cjelovitost u jednoj knjizi). Opsegom je ona pak ispred Macanove: obilatija je tekstom; slikovno je oskudnija, ali opremljena je tumačenjima i literaturom ispred svake povijesne cjeline, pače ima u njoj dopunskih bilježaka ispod teksta. No kako je svakom piscu i sastavljaču dopušteno slagati građu u svojoj knjizi kako mu se to čini najprikladnijim, svakom je također povjesničaru slobodno dopušteno slagati kako mu se čini svrsishodnim (u službi povijesne istine). Macan ima svoju vlastitu zamisao kako treba izgledati priručna knjiga hrvatske povijesti: treba biti dostupna svakom čitatelju sadržajem i opremom. U knjizi jamačno zato nema "opterećenja" bilješkama, slike kao da dopunjuju štivo, u citiranju izvora nema latinskih, talijanskih, njemačkih, mađarskih tekstova, pisac je puno povjerenje darovao svim prevoditeljima što na stanovit način umanjuje kritičnost prema izvorima i autorima koji su ih prevodili. Već je spomenuto na početku ovoga članka kako je T. Macan rasporedio građu knjige u cjeline (veće cjeline i manja poglavlja).

3.2.

Koliko se god mogu činiti promidžbom u korist Macanove knjige, treba (i korisno je) zabilježiti prije raščelambe sadržajne rečenice otisnute na ovitku, ispod autorove slike: "Macanova knjiga je jedna od onih bez kojih ne bi smio biti nijedan naš dom, jer je ona istodobno i priručnik i odgojno sredstvo mladih naraštaja. To je povijesna sinteza koja obuhvaća hrvatsku prošlost (...)"

Podignuta tako na dostojanstvo sastavnice svakog hrvatskog doma, na priručnik i odgojno sredstvo naših naraštaja, Macanova knjiga preuzima ulogu jedinstvene, potrebne knjige u zbiljnosti naših dana, u lomovima i grčevima mlade nam države. No Macanova knjiga dopušta svojim sadržajem razmišljanja: ako je povijest doista učiteljica života (magistra vitae), sigurno i nju proučavaju i poučavaju. Znanstvenici proučavaju listine, isprave, podatke, dok nas učitelji poučavaju na čvrstim i pouzdanim temeljima o hodu vlastitoga naroda kroz povijest. Uz druge i s drugim narodima. I znanstvenici, i učitelji odgajaju naraštaje, prosuđuju podatke o narodnom životu tijekom prošlosti kako bi uputili ljude u budućnost. Istinom i poukom u budućnost.

Budu li znanstvenici tražili u Macanovoj knjizi izvorne tekstove listina, isprava, diploma, neće ih naći, jer se autor u dodatku pojedinim većim cjelinama služio – kako je već spomenuto – objelodanjenim prijevodima Nade Klaić, Jaroslava Šidaka, Ferde Šišića, Vinka Foretića, Vjekoslava Klaića i drugih. Prihvatio je tekstove-prijevide bez ikakvih kritičkih (sadržajnih i jezikoslovnih) pripomena jamačno s razlogom da bi dobio svojevrsnu "povijesnu čitanku". No kako je Macan zabilježio i nove spoznaje o podrijetlu Hrvata (str. 15), ostao je dužan čitateljima (i odgajanicima) temeljitije tumačenje o izvorima i literaturi na kojima se temelji spoznaja o našem narodnom imenu (*Horváthos* ili *Horúathos*). O etnogenezi Hrvata pisali su Stjepan Sakač, Dominik Mandić i drugi pa se čini obvezom T. Macana učiniti to u drugim izdanjima svoje knjige (dosada su bila dva). Vjerujem da u našim novim prilikama i odnošajima nema razloga šutjeti. Pače, treba u službi istine i Domovine pomoći naraštajima (i svima nama) da s ponosom prihvate podatke o sebi, o narodu, o Domovini. Trebalo je svakako spomenuti koja su mišljenja u znanosti o imenu, podrijetlu i pradomovini Hrvata. Možda je trebalo jasnije, određenije zabilježiti podatke o selidbama Hrvata. Naime, na istoj stranici 15. najprije piše da su Hrvati u doba *svoje seobe na jug* u 7. st. "već bili poslavenjeni", a nekoliko redaka pak niže: "U 6. st. su se pred naletima Avara (...) sklonili među susjedna slavenska plemena (...)"

3.3.

Na ovitku (s unutarnje strane) piše o Macanovoj knjizi: "S obzirom na metodološki pristup ovo Macanovo djelo pripada političkoj povijesti, iako ono vodi računa (= računa, A. S.) i o ekonomskoj i kulturnoj povijesti."

Macanova knjiga je politička povijest hrvatskoga naroda. Uz nju i nad njom opet se nameće razmišljanje: povijest nas uči mnogo pamtiti. No ne protumači li nam znalac pojedine činjenice, kako će ih netko pamtiti. Pritišću nas, naime, brige, skrb za svakidašnjicu koju moramo temeljiti na poznavanju vlastite prošlosti. Naše, hrvatske prošlosti. Moramo poznavati povijesna razdoblja kroz koja smo prošli, junake i predvoditelje u danima pogibli, učenjake i umjetnike koji su prenijeli istinu i slavu o nama.

Macan u svojoj *Povijesti hrvatskoga naroda* niže poglavlja i razdoblja našega života; ne tumači ih, nego slijedi podatke kojima raspolaže. Najprije su stranice o ulasku Hrvata u povijest, poglavito od dolaska na današnje područje gdje su uredili svoju državu, moćnu i veliku za Tomislava, ali složenu za Petra Svačića. Čitatelj će biti zbunjen, ako na str. 18 pročita u knjizi da su pojedinim hrvatskim krajevima upravljali "plemenski prvaci koji su se zvali župani", a na str. 75. da su Arpadovići "u Slavoniji uvodili županije prema ugarskom uzoru". Župe i župani bili su poznati u Hrvata prije selidbe ugarskih plemena na panonska područja pa bi jamačno trebalo protumačiti tko je od koga što preuzeo, a zatim "pretvarao" u svoj oblik.

Dok pišem ove misli, razmišljanja o Macanovoj knjizi povijesti (srpanj 1993), čitam poglavlja *o borbi za cjelovitost Hrvatske proti Mlečanima i Bizantu* (str. 75 – 81), o potrebi sjedinjenja hrvatskih zemalja (str. 97), *o propasti Bosne* (str. 116), o svijetloj želji i nadi koje potiču Petar Zrinski i Krsto Frankopan, ali ih plaćaju životima (str. 215). I mogla bi se tako nizati poglavlja iz knjige i razmišljati o svagdašnjici, o našim danima u *svjetskim kataklizmama i malenom narodu u tim zbivanjima* (str. 377 – 408). Međutim, u ovakvim "sintetičkim povijestima", koje trebaju poučiti čitateljstvo, korisno je protumačiti labirinte *slovinstva, južnog Slavjanstva* i nesretno-krvavog *jugoslavenvstva*. Treba u ovakvim knjigama raščistiti što je urota, a što buna i pobuna, zbrka je mučna oko ustanka, ustanika i ustaštva. I brojna druga pitanja koja se vrlo različito tumače, a naš ih svijet nosi u sebi kao dio sebe, kao povijesne odrednice svoga bića i – pamti ih.

Čitatelj će s posebnom pozornošću pročitati posljednja poglavlja: o prvom svjetskom ratu, o ulasku "hrvatskoga naroda u prvu južnoslavensku državu" (str. 384) i sve što je u knjizi napisano

do sloma "prve" Jugoslavije. Hrvatski se, naime, čovjek ne može pomiriti s pogreškama i zabludama ne samo svjetskih političara nego i svojih, vlastitih predvoditelja i vođa. Trpimir Macan je uz završna poglavlja svoje knjige približio i najobilatije priloge koje naziva izvorima. Je li htio zaštititi sebe ili pak uputiti čitatelja na neka razmišljanja o svim proglasima, sporazumima, govorima? Jamačno o tome doista svaki čitatelj mora odgovoriti sebi i za sebe. Dopuštam sebi slobodu i upozoriti na poglavlje *Kraj tzv. građanske politike* (str. 402 – 406). Ne znam, ne mogu protumačiti u kontekstu Macanova razmišljanja sljedeći ulomak: "Proturski i velikohrvatski usmjeren već u domovini, Ante Pavelić – koji je u ime Hrvatske stranke prava kontaktirao s Pašićem radi potkopavanja Radićeva pokreta, a kao zastupnik istupao u Narodnoj skupštini u Beogradu proti velikosrpskoj politici – pobjegao je nakon proglašenja diktature 1929. u inozemstvo, gdje je najposlije našao utočište u fašističkoj Italiji, koju su pri tome vodili vanjskopolički interesi pritiska i pregovora s Kraljevinom Jugoslavijom. U izbjeglištvu Pavelić je 1932. osnovao ustašku organizaciju s krajnjim ciljem: bezuvjetno razbijanje Jugoslavije" (str. 404). – Držim da neću biti osamljen u želji za tumačenjem piščevim oko osobe Ante Pavelića koja se spominje (radi li se naime o Paveliću iz *Konstituante* ili o *Poglavniku*?). – Macan prihvaća mišljenje da su atentat u Marseilleu (1934) "izveli pripadnici ustaške organizacije Ante Pavelića i Unutrašnje makedonskorevolucionarne organizacije Vanče Mihajlova" (str. 400). No ima rasprava o tome izvan francuskih i "jugoslavenskih" mišljenja.

Trebalo bi zabilježiti još neka razmišljanja koja potiče Macanova knjiga. No budući da sam podrijetlom s narodnoga ruba (iz Bačke), potražio sam što je zabilježeno u ovoj knjizi povijesti moga naroda, o mojim suzavičajnicima. Na str. 315 – 316 otisnuto je petnaest i pol redaka o Bunjevcima i Šokcima, ali u popisu literature (471 ss) nema ni starijih i novijih rasprava o podunavskim Hrvatima (Ivan Antunović, B. Stjepan Bukinac, Euzebijije Fermendžin, Franjo Emanuel Hoško, Ivan Kujundžić, Petar Pekić i dr.). Možda je trebalo spomenuti barem neka djela. Istarski su Hrvati bolje prošli u ovoj knjizi (oko 30 redaka, str. 314 – 315) u tekstu i u popisu literature (Bože Milanović, Mijo Mirković, Radmila Matejčić). Pisac je jamačno bio sputan opsegom knjige i svrhovitošću rada.

4.

Na kraju razmišljanja o Macanovoj knjizi trebalo bi spomenuti nešto o lekturi teksta (primjeric: sve do sredine XIX. stoljeća Hrvati su u državnopravnom odnošaju s Ugarskom, jačanjem pak nacionalnih ugarskih raspoloženja od Ugarske postaje Mađarska; piše li se *Mađarska*, *mađarski* ili *Mađarska*, *mađarski*?), o tiskarskim pogreškama i sl. Međutim, knjiga kao cjelina namijenjena je općinstvu, čitateljstvu koje prima tekst i slike kao poticaj vlastitoj narodnoj svijesti, kao okrepu svojoj boli.

Nije, naime, bilo lako hrvatskom čovjeku u doba kad sve ideje kao da pomahnitaju, kada se raznovrsne doktrine stanu propinjati kao preplašen konj. Pač, kada se svi spomenici ruše, spomeni i uspomene zatiru, a jutro se uzaman trudi pridignuti ono što je večer razorila. Nije lako živjeti u proglašenoj slobodi uz zbrku "demokratskih" i "znanstvenih" tumačenja o Hrvatskoj, o njezinim povijesnim razdobljima i osobama.

Znam, Domovina je ranjena, a europska idila čini se pregaženom i popljuvanom. No danomice se potvrđuje istina da se naš čovjek nije odrekao svoje osobne slobode, ni Hrvatske, niti europskog zajedništva. To treba imati na umu. Posebice dok listamo, tumačimo i pišemo svoju, hrvatsku povijest. I dok čitamo Macanovo djelo *Povijest hrvatskoga naroda*.

Ante Sekulić

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XLVI (1)

1993.

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb

Ivan KAMPUŠ, Zagreb

Tomislav RAUKAR, Zagreb

Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

TAJNIK REDAKCIJE

Ivica PRLENDER

LEKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Zagreb, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet

Ul. Đure Salaja 3

Narudžbe šaljite na navedenu adresu

Cijena ovog broja iznosi 60 kuna

Izdanje časopisa sufinancira

Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske

Slog i prijelom na kompjutoru: DENONA, Pergošićeva 8 – Zagreb

Tisak: KRATIS, Vrapčanska 15 – Zagreb, svibanj 1994.